

Жінка в темряві. Зелений Клин
Максим Анатолієвич Бутченко

Далекий Схід, Владивосток, 1918 рік. Революція зламала та перемолола тисячі життів. Але Тетяні вона подарувала зустріч з Андрієм. Донька заможного купця і більшовик – це кохання було приречене. Та міцніше за вінчальну обітницю їх поєднав біль втрат і спільна мета – знайти вбивцю одного з членів родини. Проте перші пошуки злочинця завершилися невдачею: Тетяна виказала себе під час таємної зустрічі з одним із підозрюваних, і Андрій змушений був його вбити. Тепер вони мають тікати та ховатися в селі Покровка, де лютують більшовики. Закохані опиняються між двох вогнів, без права зробити крок назад чи вперед. Тут, у вирі кровопролитних сутичок, серед вибухів і кулеметних черг, їм доведеться обрати між честю та життям. Але один з них уже давно зробив свій доленосний вибір...

Максим Бутченко

Жінка в темряві. Зелений Клин

© Бутченко М. А., 2020

© DepositPhotos.com / Serg6, tolokonov, обкладинка, 2021

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2021

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2021

* * *

Від автора

Ця книжка зберігає загальну тематику моїх творчих пошуків української ідентичності в 1917–1921 роках. Мені як досліднику вельми кортить знайти розгадку подій столітньої давнини – що саме рухало людьми у боротьбі за чи проти України. Сто років тому наша нація проходила шлях, подібний до того, що його ми долаємо нині. Перед вами – розповідь про українців, які переселилися протягом пів століття до Зеленого Клину на Далекий Схід. Так, у Примор'ї українці становили серед селянського населення приблизно 80 %, у Приамур'ї – близько 60 %. Усього, за різними оцінками, на Далекому Сході на початку ХХ століття майже половина мешканців були українці. Тому в творі відображено чи бодай побіжно окреслено чимало реальних тодішніх

подій, а читач зможе частково побачити тематичне продовження моїх попередніх історичних серій.

Але разом з тим це зовсім нова пригода, в якій головна героїня – незвичайна дівчина, що живе на зламі особливого 1918 року. Розповідь ведеться від першої особи – я прагнув розкрити таємниці жіночого ества, сягнути глибин вразливої й водночас такої незламної жіночої душі, що іноді виявляється стійкішою за чоловічу. Тонка натура, підвладна психосоматичним захворюванням через особливу емоційну чутливість із незнищеним бажанням кохати й бути коханою – ці прості й водночас суперечливі риси формують її химерну вдачу. Не переповідатиму сюжет повісті, адже розгорнута книжка – перед вами і ви от-от вирушите в цю захопливу подорож, яка для мене вже в минулому. А втім, це не я вів героїню, а вона сама виповідала мені свою душу, а я лише фіксував на папері карколомні перипетії її драматичного життя, її болі, страждання, надії. Перевага письменника в тому, що він може жити у вигаданому світі, який іноді реалістичніший від того, що існує поза його уявою.

Усе описане в цій жіночій історії – правда, адже щось подібне відбувалося в моєму найближчому оточенні, у колі моєї численної родини. Багато моментів, які, на перший погляд, здаються малоімовірними, я брав із життя – життєві сюжети й колізії іноді перевершують найфантастичніші вимисли. З безліччю найтонших нюансів, змальованих у книжці, я стикався особисто, тому сміливо можу сказати, що знаю свою вигадану героїню краще, ніж справжніх людей у реальному світі.

Розділ 1. Без імені

Ця ніч могла тривати вічно. У темних кутках кімнати ховалися таємничі чорні образи і швидкі тіні, кублилась лискучо-масна імла, і здавалося, що приміщення позбавлене стін, які б заважали проникненню в нього повітря, навпаки – нескінченна підлога оселі вільно простирається в різні кінці світу. Це відчуття особливо посилювалося з наближенням півночі, коли свічки гасли, залишаючи по собі легеньке димне марево, гіркуватий присмак якого ще довго лоскотав язик. Із далеких кутків моєї кімнати тхнуло кислятиною, спертій пліснявий дух бив у носа вже з порога. За ковдру мені правила вовняна хустка, вона пахла свіжим овечим молоком, що приносило легкий супокій. Я глибоко вдихала цей запаморочливо п'яний овечий запах, намагаючись наповнити ніздрі чимось теплим і, як мені здавалося, домашнім. Я розуміла, чим усе скінчиться, бо варіантів для мене лишалося небагато, а надто цієї темної ночі. Трохи згодом електрична лампочка передсмертно заблимає, перш ніж було натиснуто тумблер, і коли світло потухло, попід стелею ще довго пурхали цяточки-світляки. Увесь дім поринув у сон. Татусь, Віктор Сергійович, пішов опочивати рано, тільки-но годинник на стіні глухо і невдоволено вибив вісім разів. Дарка, служниця, яка мешкала в домі ось уже другий рік, зараз же після вечері прошмигнула повз мене, прошелестівши рясною, явно завеликою на неї, спідницею, на кухню, звідки ще якийсь час долинали бряжчання посуду, що його вона, перемивши, поквалливо розставляла на миснику. Довгий час той брязкіт був єдиним звуком, що розбивав

кришталеву тишу помешкання. А потім умить усе стихло. Так, ніби ніколи ніхто в світі не шумів. Ніколи.

Повернулася з кухні Дарка, прийшла до мене в кімнату, де я все ще читала роман, вигідно вмостившись у фотелі з підібганими ногами – тінь від свічки сквапливо блукала по моему обличчю, блишки розсипалися на вилицях, лоскотали вуста, а відтак щезали в імлі. Мені хотілося просто сидіти ось так, у сповитку напівмороку, адже темрява має своє заспокоєння. На світлі все видно – людські вади, усі наші негідні вчинки. На світлі ми, як перед Божим ликом, відкриті для натовпу, що завжди прагне підняти на глум того, кого раніше звеличував. Не пам'ятаю, звідки в мені зародилися ці думки, можливо, я днями вчитала їх у романі, який оце домучувала, а можливо, мені це наснилося. Дивно, а що, коли наше життя – це сон, а смерть – пробудження? Тоді, що ж насправді є цінністю – ілюзія чи істина?

Дарка прийшла спитати, як я почуваюся, чи не треба чого, віддати на добраніч. Цей наш з нею щоденний ритуал був подібний до гри, в якій кожен виконував свою роль старанно, можна сказати із завзяттям. Я за звичкою збрехала, що все гаразд, хоча знову відчувала дедалі сильніший біль у боці, який починав пульсувати, ніби там працювала механічна машина, що штовхала поршні просто в моєму тілі. Щоразу це відчуття приходило несподівано, майже без причин. Якою була природа моїх страждань, я не знаю й досі. Я ні на що не слабувала, не була застуджена чи уражена з дитинства якоюсь недугою. Просто одного дня, коли моя матінка відійшла у засвіти, я відчула, як у мене заболіло тіло. Відтоді біль приходив невідомо чому, без будь-яких підстав. Напевно, усе почалося з голови, але віддавало у всьому тілі; мені здавалося, ніби мої руки, ноги, живіт і решта не належить мені, бо я не могла їх контролювати. Мій стан був на межі божевілля, але, певна річ, це не було безумством – кажу ж, моя свідомість все ж утримувалася на тонкій межі між остаточним шаленством і здоровим глуздом, залишаючись на боці останнього.

Батюшка Миколай з української церкви, що на розі вулиць Алеутської й Пекінської, тряс переді мною своєю ріденькою борідкою, ніби кропилом зі свяченою водою, бо іноді з неї так само бризкали краплини слини з рота, коли він натхненно виголошував пристрасні слова молитви. А перед сповіддю він, дбайливо осінивши мене хрестом, уважно вислуховував список нечисленних моїх гріхів, ніби намагаючись віднайти причину глухих болів у моему змученому тілі. Проте, нічого не знайшовши й перебравши різні аргументи, квапився до мого татуся, аби вкотре упрохати його відрядити мене до Богородице-Рождественського жіночого монастиря, розташованого під Усурійськом. Там, казав панотець, усю цю ману вибили б із мене молінням і тяжкою працею. Проте, хоча все сказане було не нове, татко знову заводив зі мною сувору річ, схиливши низько голову, втупивши в мене свої грізні, темні очі, і голосно кричав, щоб я опанувала себе, перестала розводити рюмси, адже моя покійна матінка була сильна духом жінка. «І в кого ти така вдалася?!»

Решту вечора я сиділа у себе в кімнаті, взявши двері на клямку, затискала долонькою рота, з якого виривався глухий, страдницький стогін. Сльози, як стало зрозуміло, у цьому домі не схвалювалися, тож я ридала глухо й беззвучно, мов та поранена лисиця, якій не судилося вижити, а померти наразі не давала боротьба організму з хворобою. Біль у боці наростав сильніше, ніж будь-коли, вже калатав нижче пояса дзвоном, здавалося, немов

з мене рветься назовні страшний звір. Так тривало дуже довго, але в монастир я їхати відмовлялася навідріз. Вигляд чорних, мов граки, чорниць, лякав мене. Високі монастирські мури засмучували, адже ув'язнення не з власної волі було гірше за будь-яку муку. Тому одного разу я вирішила, що брехня краща за правду, адже брехня приховує тебе, прикриваючи, мов саваном, стидку наготу душі. Я терпіла біль і мало кому розповідала, як мое тіло розривається на сотні шматочків, ніби його розтягують хірургічними щипцями. Щодня я сходила на свій ешафот, очікуючи здійснення страти, але замість швидкого позбавлення від муки наставала тяжка пульсація в усьому тілі. Тривав день, тривав і біль.

Тому я збрехала. Служниця Дарка, як і всі ми, була родом з материкової України, або, як ми всі називали її, «Першої», а, відповідно, Далекий Схід – від Владивостока до Благовіщенська і далі – ми назвали «Другою Україною», або Зеленим Клином. Удома ми всі розмовляли українською мовою, а на вулиці й світських прийомах – завжди московською. Пам'ятаю, як я маленькою, коли ще ледь діставала до підвіконня, спитала у матусі (ще живої, але вже враженої невиліковною недугою), чому всі балакають не так, як ми, а вона відповіла, що ми інакші. Хто такі «інакші», я тоді ще не розуміла. Мама померла, так і не встигши пояснити мені, у чому ж полягає різниця між нами і нашими сусідами – москалями й китайцями, що заповнили Владивосток незліченною ордою.

– То я вже піду спати? – Дарчин голос вирвав мене з полону спогадів.

– Так, звісно, йди, якщо хочеш, ти вільна. Завтра хочу скупатися, заготуй дров, – я намагалася говорити про щось стороннє, аби приглушити всезростаючий страх цілонічної муки.

– Як скажете, – покірно кивнула Дарка і чомусь присіла, як фрейліна.

Її довга барвиста спідниця розпласталася на долівці, розтеклася квітчастою калюжею, через що цей рух служниці здався досить кумедним.

– Гей, а ти добре маєшся? – раптом бовкнула я і подумки всміхнулася своїм словам.

– Якнайліпше, і вам того бажаю, – зараз же у тон мені відказала Дарка.

Я не втрималася і порснула сміхом, що здивувало служницю. Дарка була вродлива, як тільки можуть бути вродливими сільські українські дівчата – ніби намальовані вуглиною чорні брови, виразні очі з приємною блакиттю полтавського озера на світлому личку. Ну, і звісно ж, чорна, мов пофарбована, туга розкішна коса, так ретельно зачесана щоранку, що вона нагадувала кований ланцюг на риболовецькій шхуні. Ох, і підчепить колись ця коса-ланцюг рибку велику, родовиту... Я поглянула на серйозне і картинно-красиве Дарчине лице й подумала, що ця дівка матиме гарного чоловіка. Але про свої роздуми промовчала. Лише попросила служницю принести води й відрядила її геть.

Коли Дарка пішла, я дочитала розділ, поклала книжку на комод біля фотелю. Полум'я свічки грайливо колихалося, нервово тремтіло від кожного мого руху – легкий потік повітря торкався ніжної вогнистої голівки, ніби тягся поцілувати її, але та відчайдушно ухилилася. Ще кілька хвилин я споглядала

на жовто-синє сяйво, схоже на чиєсь довгобразе лице. Мені здавалося, що хтось німо дивиться на мене, готовий вислухати мою сповідь. Як воно – носити в своєму лоні замість майбутньої дитини ніби живий хворобливий згусток, що дарує тобі не радість і втіху, а самі лише тортури? Чи здатний здоровий зрозуміти, як можна зріднитися з хворобою так, що здається, ніби ви завжди були одним цілим? Якщо ця мука тілесна, що оселилася в тобі, здається правдивішою за інших людей? Що може знати про життя той, хто не відчував подібного страждання?

Утім, я негайно пересилила свій розпач. Мені набридло жаліти себе, адже в жалості ще ніколи не було порятунку. За звичкою задувши свічку, я уляглася в ліжку, заплющила очі. Переді мною спливали картини сьогодення. Я прошкувала вулицю, коли на мене налетів двірник, що гнався за хлопчаком-зłodжкою. З сусідньої вулиці враз потягло пахом свіжоспеченої здоби і цинамону, змішаним з густою настоянкою молодих, напівнабряклих пуп'янків трояндових кущів. Я схопилася за цю нитку аромату, щоб утримати його якомога довше в ніздрях, адже такі запахи осявали мою душу. Промайнула карета. Двірник зашурхотів мітлою по бруківці, намагаючись згорнути старе, торішнє листя, що ламалося під його дряпаком і чомусь пахло березовим зрубом. Мимо пройшла дамочка, соромливо ховаючи лице у коміречь куценської накидки, та шлейф амбре фіалкової води з жасмином незримо потягся вслід за нею.

Містяни не говірки з будь-ким на вулиці. Цього неспокійного 1918 року всі намагаються якнайшвидше прошмигнути у свій дім, щільно зачинити віконниці, аби тільки тоненький сонячний промінець прорізав кімнату від підлоги до стелі, а відтак, зачахнувши, рідшав, мов лісовий струмочок, розчиняючись у наростаючому сутінку помешкання. Причина всього лиха – триклята революція, говорив був мій татко, натоптуючи собі лжюлку добрячим тютюном. В Україні колотилося – казали, ніби німці увійшли до країни, аби звільнити її від більшовиків. Але й ціна тому виявилася неабиякою – величезний оброк, який селяни мусили сплатити всілякою провізією. Подейкували, що гетьманом хоче стати Скоропадський, про якого мало хто чував у наших краях. Та це незнання не заважало багатьом українцям думати, що їхня далека перша батьківщина і є тим обітованим краєм, у який необхідно повернутися або хоча б зв'язати себе міцними нитками з ним, ставши його колонією. Далекосхідні українці, до яких вісті доходили значно пізніше, ще не розуміли, що саме для них буде краще – підкоритися петербурзьким більшовикам чи попроситися під опіку Києва.

Про це на вулиці тільки й балачок в усіх – від вусатого колишнього городского, який з приходом більшовицької влади зараз же подався в розпорядники комуни, створеної неподалік у морському порту, до швачки, що точила яси зі своєю товаркою на ганку маленької церкви. Ніхто не знав, що буде завтра, яким боком вилізуть для них ці події. Але ж відомо, що саме незнання часто примушує людину рухатися вперед, бо воно, а не знання є початком прогресу. Позаяк перше спонукує до дій, а друге – до спокою.

Нещодавно і я говорила з Сашенькою Іваненко, донькою місцевого судновласника, про те, що, не знаючи наперед своєї долі, людина сама підштовхує себе до вчинків, не властивих їй раніше. Тобто саме нерозуміння є світлом і рушієм для людства. У відповідь на мої слова Сашенька лише мило кліпала оченятами, теребила в руках мережчату хустинку й здивовано поглядала на мене. Вона – чарівне створіння – навряд чи замислювалася про

такі речі, та чи можу я засуджувати її? У приемних рисах її обличчя майже не помітне було занепокоєння, зароджене в глибинах розуму, бо нерідко гарна зовнішність ніби дає якусь перевагу перед лихом. Не можна сказати, що я була бридка на вроду і ніхто не хотів свататися. Таке траплялося, і два чи три кавалери навіть переступали поріг мого дому, цілували руки й покірно схилялися переді мною, мов явір од вітру. Але година-дві, проведені у товаристві мого неврівноваженого шаленця-батька, назавжди відтручували їх від нашої домівки. Тож я доволі довго залишалася без пари.

Картини дня миготливою каруселлю пролітали мені перед очима, я довго крутилася в ліжку, як завжди, не маючи змоги заснути. Серце одно тьохкало від хвилювання, в голові снувалися різні думки й відлітали геть, безупинно збиваючи куряву спогадів. Мені хотілося встати, пройтися, щоб розвіяти свою тривогу, але ж татко... Він страшенно не любив, коли хтось ходив ночами, сварився, раптово почувши різкий скрип мостин чи, не приведи Боже, приглушені голоси. Коли він спав, усе в домі завмирало, здавалося, навіть час притишував свій біг, ніби й він побоювався важкої батькової вдачі. Я засинала довго й болісно, утім, як завжди.

Ранок розпочався з батькового бурчання на Дарку. Він костив її з насолодою, більше, ніж зазвичай. Його хрипкий, як труба, голос лунав на весь дім, уриваючи сон домочадців; і це означало, що він нікому не подарує жодного промаху. Відколи померла матінка (а сталося це десять років тому), в мого татка ніби біс уселився. Щодня він ходив сердитий і набурмосений, грюкав кулаком по столу, відтак заспокоювався, лише перехиливши залпом фужер горілки. Загрозливе ремствування господаря дому нагадувало протяжний і хрипкий вовчий рик; здавалося, темними ночами він перекидався вовкулакою, й цій хижій істоті було затісно у цілому світі. Він страшенно сумував, однак старанно приховував свій біль, як і я.

Я підвелася з ліжка, знайшла на тумбочці окуляри (я носила їх рідко, переважно вдома), вдяглася, нашвидкуруч зачесалася і увійшла до ідальні. Татко мене вже чекав, нервово постукуючи виделкою по тарілці, але не поспішав наказувати Дарці нести першу страву. Він свято шанував стару традицію – трапезувати усією родиною. Раніше до нас завжди приходила тітонька Марія, мамина двоюрідна сестра, а після її смерті з товариства за столом лишилися тільки ми вдвох із батьком.

– Ти знову допізна сиділа? – замість «доброго ранку» проскрипів він.

– Ні, тату, зразу після тебе пішла спати, – звично збрехала я, щоб не потрапити батькові під гарячу руку.

– Знаю я тебе. Іч, хвоста розпустила, як та пава. Сідай уже, – нетерпляче проторохтів він.

Я присіла на стілець, анітрохи не збентежена його грубістю. Іноді мені здавалося, що він цю свою уперту напористість навмисно придумав, аби упокорювати в такий спосіб мою гордість. Та часто я відкидала цю думку, бо чудово розуміла, що він і любить, і водночас не любить мене. Ці два почуття якимось чином уживалися в ньому. З якоїсь лише йому відомої причини він винуватив мене у смерті матері, бо вона захворіла одразу після пологів, а ускладнення настало, коли мені виповнилося чотирнадцять. А проте він же й цінував мене, як цінують лише близьку і дорогу людину. Цей

дивовижний парадокс був схожий на дитячу лічилочку, у якій хоч що називай, усе буде правильно. Хоча, можливо, причина такого нелагідного ставлення до мене таїлася в іншому запорошеному кутку його свідомості, куди не потрапляло денне світло; там тонка павутина туго обплела таємну скриньку, в якій зберігався сувій з одним-єдиним написаним на ньому словом. Це й була справжня правда, чому татко такий злий. Але ні мені, ні тим паче Дарці чи небіжчиці тітоньці Марії не судилося відкрити батьків секрет. Тому всі терпляче ставилися до його дивацтв.

– Як спала? – співчутливо-байдужо спитав батько.

– Нормально, – сказала я.

Це не було правдою чи брехнею у чистому вигляді, позаяк поганий сон давно став моєю гнітючою буденністю.

Можливо, цей неспокійний потік сновидінь, що занурює в безодню нескінченних нічних годин, і є людською буденністю для всіх? Можливо, усі навколо лише вдають, що в них усе інакше? А тривожні сновидіння насправді норма: адже саме в них людина відкрита і показує себе такою, яка вона є, без прикрас – гола і незахищена. Брехня – це обладунки, які я надівала на себе, мов той лицар з моєї безглуздої, досі не дочитаної книжки. Так, і ще раз так – уві сні ми справжні. Але чому ж? Мені здавалося, що призначення людини – шукати не відповіді, а запитання.

– Сьогодні поїду до Українки. У селі новий староста, треба побалакати про справи, – раптом сказав Віктор Сергійович.

– Що ж, їдь, коли хочеш, – я звикла, що він іноді міг бовкнути щось зовсім несподіване.

– Допіру ось Антон Іванович... Ну, пам'ятаєш, сухоребрий, що в нього вуса, мов той коров'ячий хвіст, розрізаний навпіл і приліплений до впалих щік. Його батько ще володіє трьома десятинами землі під Владивостоком... Ото ж він і каже: а чом це вельмишановна Тетяна не запрошує його на вечерю? Агов, Тетяно, чого ти не бажаєш уважити гостя? – спитав татко.

Почувши своє ім'я, я здригнулася. Як давно він не називав мене так? Рік чи два? Я вже й не пам'ятаю. У нашому безіменному спілкуванні я завжди була «дочкою», а він «татком». Я встигла звикнути з тим, що на моє ім'я ніби накладено якесь табу, уголос його вимовляти не варто, тож почала вже зачисляти себе до безіменних. Адже це таке щастя – бути ніким і нічим. Хіба так не краще: страждати, померти і не лишити по собі навіть сліду в пам'яті людській?

До ідальні увійшла Дарка, несучи поперед себе банячок з якимось киплячим варивом, що парувало, як паровоз, коли за ним клубочаться кільця диму. Лець ізсунувши накривку, вона показала вміст – наваристий суп, в якому плавала, ніби пишаючись, нарізана великими шматками картопля, виднілися напівутоплені кільця цибулі й апетитно лисніли чималі заячі ніжки. Запахло м'ясним наваром. Лець чутний струмінь чорного пахучого перцю виривався з банячка, а запарений лавровий лист додавав до букета ароматів таємничі східні відтінки. Кімната одразу наповнилася мішаниною запахів, що викликала легке запаморочення. Поки служниця насипала в тарілки суп,

вивуджуючи з банячка ласі шматочки м'яса купленого вчора на ринку зайця і розпліскуючи на обрус ледь помітні жирні краплини, усі примовкли. Татко суворо глянув на дівчину, проте стримався від зауважень: страва мала такий апетитний вигляд, що він одразу наліг на їжу.

А я все ще не могла оговтатися після того, як почувла своє ім'я, з яким були пов'язані спогади, мов пропущені крізь мутну шибу. Ось я вкладаюся спати, і наді мною схиляється матуся, яка пахне ромашкою, попри зимну погоду надворі; вона хоче поцілувати мене в чоло, сказати своїй любій дитині кілька слів, але промовляє лише: «Тетянко». А ось мій батечко, ще просвітлений і радісний, підкидає мене на дужих своїх руках, а я підлітаю вгору, немов на невидимих крилах, що звідкись узялися в мене, і я пурхаю все вище. «Тетянко!» Татків голос, чистий і глибокий, мов гуркітливий весняний грім, розкочується по лужку. Чи темна кімната, буцім зіткана з чорних ниток... Слабке полум'я свічки намагається розітнути чорну шаль, що огортає приміщення. Утім, недогарок здатний розтопити лише чорну смолу поряд з ліжком – вихопити смертельно бліде обличчя матусі, що лежить, прикута хворобою, уже котрий день. «Танюшо, Танюшо...» Її вуста, попечені смагом, насилу розтулялися, ніби зворушувані іржавим механізмом, аби видобути зсередини змученого тіла усього лише один звук – ім'я єдиної донечки. Боже, як страшно мені тоді було входити до неї в кімнату, де липка імла лякала мене і не можна було відчиняти вікна, бо матуся в ті дні вже не зносила сонячного світла. Тому я скрадалася до її смертельної постелі, повільно ступаючи по холодній дерев'яній підлозі, міцно стиснувши кулаки, аж кінчики нігтів упивалися в шкіру. Мені було так лячно! Ніби це я сама, а не матінка прощалася з життям. І тоді я обережно ступала на крок ближче до ліжка, вважаючи, що хвора спить. Мені просто хотілося доторкнутися до маминої долоні, струмуче тепло у судинах якої усе ще зберігало їй життя. Але коли я підступила до ліжка, мама, не розплющуючи очей, тихенько промовила мое ім'я. «Танюшо, Тетянко...» Я злякано кинулася геть, причинивши за собою двері, вибігла з кімнати на подвір'я і помчала в сад, щоб прохолода пізньої осені охолодила мое охоплене нестерпним жаром тіло. Перші неглибокі замети дбайливо огорнули нещасну дитину, ніби, чекаючи на мене, навмисно накопичували в собі холод для такого випадку. Я ступала по маленьких снігових хвилях, що набігали від краю саду до нашого дому. Пройшлася трохи і завмерла, поки крижаний холод не поповз моїми ногами, мов змій, охолоджуючи шкіру своїм студеним дотиком. Нарешті прохолода обвила й мою розпашілу голову, враз ніби скувавши в ній холодом настрашені думки. Я повернулася в дім.

А за годину матінка померла. Скільки разів я картала себе за те, що втекла тоді, не попрощавшись із нею! Скільки разів, вишиваючи, колола себе голкою, аби покарати своє паскудне тіло, сповнене огидного страху! Ніхто не знає, ніхто не рахував місяці моїх мук. Наймення мое – Страждання.

Дарка незграбно грюкнула ополоником по моїй тарілці, і різкий високий звук повернув мене з імлистого тунелю спогадів на світ Божий. Я здригнулася, оговтуючись, чим неабияк налякала дівчину, яка подумала, що знову провинилася. Змушена була силувано й усміхнутися, подати знак, що все гаразд.

– Славний суп. Наваристий. – Татко похвалив Дарчине кухарство, остаточно заспокоївши її тривогу.

– Я чула, ніби українці скликають збори, хочуть провести вибори до місцевої ради. – Я спробувала звести мову на іншу тему.

– Дідько його знає. Твій дід Ярема, бувало, казав мені, що найперше – це праця, а все інше – то пустопорожнє, марнота. Хто його знає, що вийде з цієї затиї, – пробурчав татко, досьорбуючи з тарілки залишки смачнющого Дарчиного супу.

– А ти хотів би повернутися в Україну? – спитала я батька єдино для того, аби відволіктися від думок про своє ім'я.

– Хотів би. Не хотів. Звідки мені знати? Ось ми живемо тут, та й годі. Бодай би лиха якого не сталося, – пробурчав татко.

– Тату, час нині такий, що від біди не втечеш, – сказала я.

– Твоя правда. Та що ж ти тягнеш сірка за хвіст? Неси вже кашу чи що там у тебе! – раптом гарикнув батько на Дарку у своїй звичній манері.

Мені хотілося якось звернути його увагу на інше, але нічого путнього на думку не спадало. Усе, що відбувалося в політиці, було від мене так само далеко, як і від мого батька. Ми обое були заклопотані одним – власним виживанням. І він, і я старалися, як могли, аби при звичаїтися до свого теперішнього буття, – мій батько чимдалі ставав жорстокішим, колючішим і злішим. І в цьому вбачав свій порятунок.

А я? Мені ж випала дивна доля терпіти в лоні своєму такий сильний біль, що хотілося з усього духу побігти до моря, шубовснути сторч головою у в'язку водяну пучину, аби сіллю зчистити усяку домішку зі зболеного мозку. Але я любила життя! О, як же я любила життя в усьому його розмаїтті! І часом не могла зрозуміти, чого в мені більше – цих тягучих болючих імпульсів чи все-таки жаги до життя. Я була ніби поміж двох світів, сповнених прямо протилежної енергії. Либонь, зазвичай людині невідомі такі муки, вона живе собі, позбавлена необхідності обирати той чи той бік, мене ж шматувала внутрішня суперечність – постійна боротьба між свідомістю і тілом, змученим фізичними стражданнями.

Я підвелася з-за столу – вже хотіла була рушити до своєї кімнати – дочитувати той нудний роман, коли в дверях з'явився наш конюх Ванько. Він нерішуче ступив на поріг, не наважуючись зайти. Так і стояв мовчки, аж поки на нього наштовхнулася Дарка, яка забігла до ідальні забрати порожній посуд.

– Чого це ти? – підвищила Дарка на конюха голос, хоча зазвичай собі такого не дозволяла.

– Прийшли тут. Просють, – видихнув Ванько.

Було видно, що він почувається ні в сих ні в тих у новій для себе ролі камердинера. Але відколи до міста увійшли більшовики, довелося звільнити дворецьких, аби не привертати до себе увагу. Кілька разів у дім були вломилися провісники нового життя – червоноармійці, від яких смерділо потом і самогонним перегаром, хотіли щось експропріювати, але татко у своєму звичному дусі покритив їх такими стовірними матюками, що ті остовпіли

і довго потім не наважувалися на нові спроби. Отоді батько і звелів відпустити дворецьких, щоб не муляли очі новій владі.

– Просють, – знову ледь чутно вимовив Ванько.

– Що просять? – нарешті татко звернув увагу на парубка, підвівся й підійшов до нього.

– Зайти просять, – пробелькотів Ванько, знаючи, що під гнів хазяїна краще не підпадати, аби не нагодував важкими лящами.

– Кого там ще лихий приніс? Хай заходить! – гаркнув татко, ледве стримавши лють.

– Слухаю! – по-солдатськи одгукнувся Ванько, мабуть, намагаючись надати собі більшої войовничості, проте в нього це вийшло дуже комічно.

Я й собі затрималася в ідальні. Не так часто до нас приходили гості – нині кожен остерігався бовкнути зайвого стороннім. Я сперлася на високу спинку стільця, різьблення на якій імітувало переплетене віття дерев, і так стояла, очікуючи. Почувся глухий стукіт чобіт – такий гучний, що мое серце раптом пришвидшено забилося, ніби намагалось своїми ударами перекрити цей жахливий гуркіт, що зародився десь у темних нетрях коридора і, наближаючись, наростав у лавину звуків, як той гірський обвал.

Розділ 2. Спасіння – у злі

Я мало що пам'ятаю про себе в дитинстві. Іноді мені здається, що не було жодних дитячих літ, а я просто спала весь той час глибоким непробудним сном. Я навіть вважала, що сновидіння – це єдине, що може боротися зі спогадами і перемагати їх. Чому людина усвідомлює себе особистістю так рано, виявляючи це вже в перші роки життя, але майже нічого з того не пам'ятає? Де я була такий тривалий час? Тільки якісь уривки дісталися мені з цілого полотна дитячого існування – фрагменти, клаптики, часточки.

Можливо, дитинство – це і є просте накопичення несвідомого, що його наша доросла свідомість намагається розгадати, прочитавши той таємний шифр? Мабуть, правильніше буде сказати, що людина – це насамперед машинка для зчитування потоку несвідомого нашого мозку? Так ми розгадуємо себе. Найбільша таємниця світобудови – це те, ким же ми є насправді. Як бачите, модні ідеї, про які я читала побіжно в газетах, також примушували мене замислитися над тим, як же я влаштована. Подібні думки бентежили мене, позаяк цілісінькими днями я була полишена на саму себе і, залишаючись наодинці, постійно замислювалась над цим.

Якось узимку я, сидючи край вікна, поглядала в шибу, як м'яко спадає з небес на землю лапятий сніг, і чомусь мені знову спало на думку, що і в холоді теж є особлива потреба, бо він зціплює не лише простір, а й час. І що добре жити в тих краях, де панує вічна мерзлота, адже мороз відбирає у тебе минуле, особливо коли в ньому багато порожнеч. Такі думки часто

припливали мені до голови тому, що я відчайдушно шукала, в який із періодів життя припустилася фатальної помилки, через яку тепер мушу нести на плечах цей хрест нестерпної муки. Я встала і пройшлася кімнатою, в якій пахло свіжими сосновими дровами, що були акуратно складені під грубкою, наготовані для розпалу. Я вдихнула цей хвойний запах, що наповнив увесь дім, ніби хтось розбив велику пляшку з пахучим фіміамом. Мені забаглося нараз опинитися в лісовій гушавині, щоб і самій просочитися цим сосновим елеєм, що в ньому я відчула для себе щось заспокійливе. Того дня я вдяглася, вийшла на поріг будинку, зачинили за собою двері й ступила просто у в'язку масу кучугури, акуратно наметеної поривами заметілі; сніг сягав моїх колін. На мое щастя, у ту мить поруч не було нікого, і я пішла до саду, повільно занурюючи ноги в морозний пух. Скільки мені тоді було років – чотирнадцять, п'ятнадцять? Пам'ять, як скнара-купець, торгується за кожну крихітку спогадів. Я йшла вперед під гіллям старих, напівусохлих слив, висаджених точнісінько так, як пам'ятав мій татко, – у них, на полтавській садибі в Україні, був такий само садок. Колючі гілки, черкаючи по моєму волоссю, простягали до мене свої кострубаті руки, позаяк усе існування дерева – це вічне очікування. Іти було важко, моя хода сповільнилася. Насувалася снігова буря. Щільна завіса морозної вологи, опускаючись від самого неба, нагло затуляла від мене весь світ. Мені стало страшно, як буває лячно дівчині, коли вона опиняється перед незрозумілою небезпекою. Вітер задував у вуха сумовиту пісню холоду і самоти. Очі засліплювало липким грудкуватим снігом, що, здається, навмисне заповзався поціляти просто мені в лице. Я захотіла повернутися, але, озирнувшись, не побачила довкола нічого, крім білої порожнечі.

– Рятуйте! Рятуйте! – прохрипіла я, у відчаї пориваючись навсібіч.

Здалося, що мене зараз остаточно поглине це крижане пекло, та я нічого не могла вдіяти. Ніхто не міг прийти мені на поміч. Ніхто.

– Замерзаю! Замерзаю! – Я набрала повні легені повітря, аби мій голос зміг здолати сипіння застудженого зимового вітру.

– Гину! Гину!

Кому я гукала, якщо навкруги нікого не було?

Знесилівши, я впала на м'яку снігову перину, яка зараз же поглинула мене. Біла пудра сипалася на лице, руки, груди, ноги. Я заціпеніла, не маючи змоги зрушити з місця, ніби скута раптовим паралічем. Розпластавшись горілиць на зимній землі, я дивилася в порожнє небо, звідки падали на мене неймовірно красиві, але смертоносні сніжинки. Ніщо не могло мене врятувати, адже рідні не знали, куди я пішла. Тоді я заплющила очі, готуючись до неминучої смерті. Що я, малолітнє дівчисько, могла тоді знати про смерть? Тільки те, що вона неминуча.

Того дня я вперше зіткнулася з неусвідомлюваним плином буття. Скільки я так пролежала? Хвилину? Годину? Не знаю. Мене випадково знайшов батько, коли вибіг у сад, виявивши, що мене немає вдома. Після того я пів року нездужала. Мене лихоманило, але я назавжди запам'ятала ту свою першу зустріч зі смертю – очевидно, я їй сподобалася, бо відтоді ми неочікувано здибувалися з нею частіше, ніж того хотілося б.

Тим часом гуркотливі кроки в домі схвилювали мене, але мені залишалося тільки дивитися і чекати, хто ж з'явиться з коридору, сповненого ранковим сутінком. Ось чиясь постать проступила з тонкої пелени між пільмою і світлом, і на порозі кімнати постав молодий парубок. Одягнений він був звичайно, хіба що шкіряний кашкет, що його він тримав у руці, видавав у ньому представника нової влади. Ці більшовики просто-таки кохалися в шкіряному крамі, їх неможливо було уявити без різних шкірянок, які вони тепер завжди вдягали. Всі ці куртки, дурнуваті плащі – усе на них рипіло при ходьбі. Мабуть, носіння шкіряних речей було сповнене якогось особливого сенсу, що давав змогу відчувати себе в чужій шкурі, не втрачаючи при цьому своєї. Може, комусь моя думка видається дивною, але я не знайшла цьому іншого пояснення. Незнайомець увійшов – запахло різким мускусом, змішаним з ледве чутним пахом чоловічого поту. Ця суміш не була відразливою, навпаки, вона виявилася напрочуд привабливою й примушувала вдихати частіше, аби вирізнити серед запахів їжі на нашому столі стійкий чоловічий дух непроханого гостя.

– Андрій Дмитрович Половко, старший міліціонер, уповноважений комітетом робітників і селян з розслідування кримінальних правопорушень, – відрапортував парубок.

Нарешті я згадала його. Авжеж, це він рівно рік тому став слідчим місцевої жандармерії. І дівчиці на балу, зауваживши його високу струнку постать, помахували віялами зі старого струсового пір'я, розчаровано зітхаючи через те, що він повинчався з однією молоденькою дурненькою фрейліною з Петербурга. Усім своїм виглядом він показував, що неприступний, а в наших краях гідної пари годі знайти навіть зі свічкою в руках, позаяк у таку глушину, на Далекий Схід, забивалися тільки невдахи та ще втікачі від столичної метушні, в якій вони не знаходили спокою. І тепер, погляньте-но, – уповноважений! Швидко, однак, люди перелицюються.

– Чого вам треба, вельмишановний добродію? – Мої роздуми знову перервав безстрашний голос мого татка, який чомусь у звертанні до уповноваженого згадав панські манери.

– Власне, я тут через надзвичайну подію, що сталася недавно. Можливо, ви чули – невідомі бунтарі вбили червоного комісара Андреева, – промовив Половко.

– Так-с, кажіть далі, – в тій самій манері нетерпляче мовив татко, який страшенно не любив, коли заважали його трапезі.

– Мені треба опитати вас на предмет підозрілих дій, свідком яких ви могли бути, – сказав Андрій Дмитрович.

– Можу сказати вам, шановний, що в моїй окрузі найпідозріліші типи – це шкіряні кашкети, – промовив татко.

Я тихенько гмикнула, бо його думки виявилися співзвучними моїм, що бодай якось виявляло нашу спорідненість. Варто, мабуть, пояснити, яку вдачу мав мій татко. Він народився в заможній сільській родині десь на Полтавщині. Я насилу уявляла собі, де це, поки якось на очі мені не потрапила потерта мапа місцевості з ледь помітним рельєфом, і батько тицьнув товстим пальцем майже посередині України – мовляв, звідси ми родом. Цятка, на яку він

вказав, нічим не відрізнялася від безлічі інших на мапі. Мені хотілося вірити, що там ростуть чудові яблуневі сади, повні стиглих плодів, під вагою яких згинаються до землі обважнілі віти; високі, крислаті дерева розстеляють своє листя, мов широкі сукні, а на безкраїх зелених луках пасуться череди вгодованих корів з вименем, повним жирного смачного молока. «Чарівна країна, люба Україна», – часто приказував батько, особливо коли бував напідпитку.

Він поїхав звідти ще хлопчиком, тому гаразд не міг пояснити, що саме змусило його родину податися з рідного дому за тридев'ять земель. Довге плавання і далеосхідна цілина чекала їх на нових землях. Усе батькове дитинство проминуло в полі, де він щодня від самісінького ранку до вечірньої зорі допомагав своєму батькові, а моему дідові. Тут почали вони своє життя спочатку, тут знесли всі переселенські негаразди, що випали на їхню долю й ледве не знищили їх самих. Значно пізніше, коли татко, облишивши землеробство, переїхав до міста і почав торгувати з китайцями, яких тут достобіса, матеріальне становище родини потроху налагодилося. Але щоразу, коли тицяв пальцем у мапу, він ніби намагався дотягнутися до втраченого безтурботного отроцтва, назавжди залишеного там, під Полтавою. Втрати – ось що ріднило мене з батьком. Напевно, це єдине, у чому ми з ним були схожі, адже характери і звички мали геть різні.

Але повернімося до нашого непроханого гостя. Таткові слова про шкіряні кашкети його, здається, не збентежили, тож він лише ехидно усміхнувся – мовляв, велике диво! Чули й не таке. І провадив далі, мов нічого не було.

– Отож, позавчора свідомі громадяни помітили підозрілих осіб, які пересувалися вулицею в той самий час, коли було вбито товариша Андреева, – сказав Андрій Дмитрович.

– Нічого не знаю і знати не бажаю! – гучним окриком перервав його татко.

Він схопився, ступив кілька кроків і загрозливо наблизився до гостя. Проте той виявився на висоті, не дав задній хід, а тільки глибоко видихнув, ніби хотів показати, як йому набридли подібні скандали.

– Прошу вас заспокоїтися, якщо ви нічого не робили і не чули, – сказав Половко.

– Я вас теж попрошу, вельмишановний пане, не з'являтися більше в моєму домі, позаяк бачити вас нам неприємно, – прогарчав татко, та все ж ступив один маленький крок.

– А я представляю владу – тож прошу вас не забуватися, інакше наслідки можуть бути вельми неприємними. Утім, ми досить скоро побачимося, коли я повернуся з належним допитом, – пророкотав нежданий гість.

Татко хотів був сказати, що пошле всіх до біса, але не встиг. Старший міліціонер, уповноважений комітетом робітників і селян з розслідування кримінальних правопорушень, високо підвів голову, хвацько пристукнув каблуками, віддаючи честь, побажав приємного дня і пішов собі. Батько ще хвилину постояв біля чорного коридору, сповненого непроглядним сутінком. Йому хотілося наздогнати цього зарозумілого молодика, розвернути його до себе лицем й зацідити кулаком у нахабну пику. Було видно, як важко йому

стриматися – давався взнаки крутий норов, проте зусиллям волі татко таки вгамував свої емоції. Він, ніби нічого не сталося, знову повернувся до столу, до своєї перерваної трапези.

Мені цей прийшлий панок також не сподобався. Щось було в ньому відразливе. Можливо, у вузькій щілині очей таївся той злий відлякуючий вогник, судячи з якого, можна було сказати: перед тобою явний любитель конфліктів. Або ж з його кривої усмішки, ніби наклеєної на вродливе доглянуте обличчя, можна було зрозуміти, яке неприємне йому товариство крамаря, та ще й класового ворога. І говорив цей Половко так, ніби чвіркав кислотою, тож коли б його ядучі слова могли матеріалізуватися, то, здається, обпекли б співрозмовника. Загалом, Андрій Дмитрович був ще тим мерзотником, попри весь його ангельський вигляд.

– Який усе-таки негідник, – сказала я.

На що батько видихнув, нервово постукав виделкою по вже майже порожній білосніжній порцеляновій тарілці.

– Почитай-но мені ліпше газету, – буркнув він.

Такі прохання я чула від нього нечасто, тому взяла з тумби газету «Дальний Восток» – одну з двох, що їх найбільше читали містяни. В око одразу впало кілька оголошень: «Проти гонореї новітній засіб “ПИЧИЛИНЪ” діє швидко і є найкращим за відгуками лікарів»; «Хіромантка МАРІЯ ГРЕЧКО відновила прийом на кілька днів. Плата за сеанс не менше 2 р. Вул. Алеутська, буд. 38, у двір 7934»; «Проти ластовиння, прищів, вугрів, різного висипу, застосовується також замість крему для обличчя закордонною аристократією, тільки МИЛО “ФЛОРА”, винахід Д. Гартмана, єдиний засіб на всій земній кулі. Настійно рекомендують багато професорів». Я перегортала далі, намагаючись знайти що-небудь варте уваги.

– А ось це цікаво, – пробурмотіла я.

Мовилося щось про останні політичні віяння. «Загальні збори української місцевої громади, що відбулися 18 серпня 1917 р., погодилися на створення Владивостоцької керівної української ради, що повинна об'єднати всі українські організації міста (громаду, українізовані військові частини, організації УСДРП і УПСР, залізничників, телеграфістів, так звану “малу громадку” на Першій Річці) і здійснювати керівництво місцевим українським політичним життям. Окружна рада має вести роботу щодо організації та національної просвіти українського населення. 12 квітня 1918 р. відкрилася її перша сесія, на якій було обрано керівний орган ради – виконком на чолі з Ю. Глушком-Мовою, який повернувся з фронту. Відповідно до цієї постанови, у 1918 р. на території Приморської області, разом з Владивостоцькою, створюються ще чотири окружні ради – Хабаровська, Нікольська, Усурійська та Іманська».

– Що за нісенітниця? Що ще за ради такі? – знову завівся татко.

Мені захотілося перечитати ще раз, проте батько й далі обурювався. Річ у тім, що лютневу революцію 1917 року місцеві українці сприйняли позитивно, виходили на мітинги. А коли виникла УНР, мітинги стали багатотисячними. Люди вимагали, щоб Далекий Схід було визнано частиною Великої України,

хотіли ввести повсюдне вивчення й використання української мови, мріяли навіть створити свою конституцію. Проте усе просувалося дуже повільно, надворі стояв квітень 1918 року, а Владивосток усе ще перебував під владою більшовиків.

Мій татко був з тих, хто досі не визначилися. То він невдоволено бурчав, що червоні порядкують на Сході, не дають продику, то заявляв, що всі ці українські рухи не варті й дірки з бублика, бо треба, мовляв, «повертатися в Україну, до своїх коренів». Як ви розумієте, переконати його в будь-чому чи бодай щось пояснити було марною справою. Тож я звикла мовчати, давно змирившись із думкою, що іноді ліпше промовчати, ніж потім тебе твоїми ж словами шмагатимуть, мов батогом.

Мені в душу заповз якийсь неспокій, гіркий клубок підступив до горла, захотілося на вулицю, геть із задущливого приміщення. Я вислизнула з ідальні, швиденько вдяглася у своїй кімнаті і вийшла на подвір'я. Свіже весняне повітря підхопило мене, ніби пушинку, а пружний вітер, сповнений квіткових запахів і тендітних пелюсток яблуневого цвіту, поніс мене у бік Амурської затоки. Мені забаглося до моря, тож ноги самі понесли мене на узбережжя, ніби там було довгоочікуване мое звільнення. Я, не звертаючи в бік, оминала поодиноких перехожих, які пленталися заповорошеною дорогою. Ще трохи, і ось нарешті вона – заповітна блакитна смужка, ніби кимось дбайливо розкладена до самісінького морського пруга. Порив бадьорого бризу, напоеного йодом і сіллю, дмухнув мені в лице. Тягнуло свіжою, щойно виловленою рибою. Дух холодної води бив у ніздрі сіркою гниучих водоростей, що погойдувалися на хвилях. На губах з'явився солонуватий присмак, а очі вбирали водну гладінь, що нагадувала зморшкувату шкіру. Чи є щось прекрасніше, ніж безкраї водні простори? Самотня чайка кигичила, кружляючи над дрібними баранцями хвиль, що підкочувалися до берега, ніби хотіли назавжди залишитися на пляжі, та все не могли вчепитися за сірі валуни, щедро розкидані узбережжям. Простір міг змагатися з нескінченністю чи принаймні наслідувати її відсутність видимої лінії горизонту. Пахкав димом пароплав, змагаючись із морем за право плисти. Хисткий рибальський човник безцільно гойдався на хвилях порожньої затоки.

Поруч не було нікого. Мені хотілося заволати, випустити на волю стиснений у душі крик, ретельно приховуваний від сторонніх. Чому навіть тепер, коли душа так прагне легкості, у боці ніби калатає барабан? Як же тісно мені в цьому стражденному тілі! Хочеться вивільнитися з цієї набридлої оболонки, що несе в собі саму лише муку. Життя перетворилося на тяжку ношу, якої, мабуть, мені ніколи не вдасться позбутися. Як би мені хотілося прожити бодай один день без цих тягучих поштовхів у своїй плоті!

– Не розумію, чому я? – Мені захотілося вигукнути ці слова на весь голос, та я лише насили прошепотіла їх.

Я стояла на березі. Вітер торкався волосся, ніби намагався заплести мені коси. Сльози, збігаючи по щоках, не встигали падати вниз – їх зносило поривами кудись у море. Однією краплиною більше, однією менше! Що я є, коли я ніхто і немає нікого у цілому світі, хто міг би мене втішити?

Навіть нині, коли я розповідаю свою історію, я бачу, як хтось невдоволено морщить лоба, адже описи страждань далекі від читача. Я боюся, що цей хтось готовий облишити мою сповідь, бо всі ці сопливі баечки давно

знулилися йому. Напевно, так буває, коли не чекаєш нічого більшого. Але життя – дивовижна штука, в якій десь глибоко криється та невидима зовні, маленька шестерінка надії, що рухає складний механізм буття.

Отже, якоїсь миті мені вчулося, ніби вода кличе мене, називає на ім'я. Я стиснула губи, аби стримати важкий стогін, що отруїв би повітря гіркотою розчарування, і ступила крок у глибину затоки. Ноги миттю відчували гідку вологу, сукня обважніла, потягла мене донизу. Та попри це мені не хотілося зупинятися, і я ступила ще крок – хвиля вдарила мене по колінах, намагаючись чи то збити з ніг, чи то приголубити мене. Холоднеча повзла по моїх стегнах угору, до живота, плечей. Я чекала, коли солоня вода заповнить мій запалений мозок, у якому нуртували страшні нажахані думки.

– Вода мене заспокоїть, – пробурмотіла я, умовляючи себе не зупинятися.

Я пройшла ще трохи – хвилі вже сягали мого живота. Вони обіймали мене, ніби радіючи, що я нарешті йду їм назустріч. Чи думала я в ту мить, що вбиваю себе? Ні, я просто прагнула розради. Важка темна товща вабила мене, залишалося зробити лише один крок, щоб я змогла передати увесь свій біль морю. Що ж, хай хвилі зімкнуться наді мною! Нехай череваті, незграбні білі хмари сховаються, щезнуть з моїх очей, поглинуті шаром води. Нехай я більше не побачу цього гарячого, але марного для мене сонця. Я заплющила очі й рушила до середини затоки, рятуючись у такий спосіб від самої себе...

Біла кімната. Схоже, я померла. Готують до похоронної відправи. Звідкись здалека, мов крізь пухову перину, долинав ледь чутний шум, який означав, що тут крім мене є ще хтось. Я не могла розібрати слів, тільки якесь булькотіння. Напевно, моя душа ще не покинула тіло остаточно, але вже готувалася злетіти кудись угору. Я все ж сподівалася, що вгору. Як добре і легко! Тіло невагоме. Щастя небуття... Хоча ні, стривайте. Стукіт. Це забивають віко труни? Обстукують груддя землі з лопат? Стукіт, і ще стукіт. Чому я його чую?

Мені подумалося, що відчиняють ворота раю, готуючись впустити мене туди за всі мої земні страждання. Такі думки мали б заспокоювати, але, навпаки, я чомусь відчувала занепокоєння. Адже потопельників не відспівують! Самовбивць чекає геена! А це означало, що я нікуди не втекла від своїх мук.

Стукіт, стукіт. Господи! Я зрозуміла, звідки він. Тільки не так, Господи, тільки не так! У моєму боці наростав жакливо знайомий барабанний бій болю. Я жива. Усе ще жива для нових тортур. Чому, Господи, чому?

І тоді я нарешті зрозуміла, що все марно – від самого початку і до кінця. Варто було мені лише спробувати заглушити свої болісні відчуття, як я потонула в глибині розчарування. Кожна моя спроба стати такою, як усі, була наперед приречена на невдачу. Залишалося лише одне – почати боротися з усіма, позаяк доброчесність не привела мене до райських садів. Несподівано, лежачи в напівзабутті, я враз ясно зрозуміла, що мститимуся кожному, хто трапиться на моєму шляху. Усі ви – нормальні люди – винні в моїх муках, бо я не змогла стати такою, як ви. Уся вагота тяжіла на мені, хоча я досі не розумію чому. Відтоді я дала собі слово боротися зі старим і малим, відчуваючи свою остаточну приреченість.

Такі думки снувалися тоді в моїй в голові. У вухах наростав набридливий протяжний гул. Сил бракувало навіть на те, щоб розплющити очі. Я лежала на ліжку у своїй кімнаті і не бачила, як Дарка внесла три свічки, побоючись увімкнути електрику, а кімнату треба було чимось освітити. Неподалік стояв мій татко, тихенько перемовляючись із ненависним Андрієм Дмитровичем Половком. Ніхто не розумів, що зі мною сталося. Та чи це й справді я лежала на ліжку, чи вже хтось геть інший? У ніс ударив різкий запах трав'яної настоянки, що нею мені натирали ноги. Він дурманив мені голову. Я вдихала пахощі материнки й кореню алтея, відчуючи, як повільно сповзаю в морок. Світ мені в очах поступово мерк, і скоро я знову знепритомніла.

Розділ 3. Світло самотності

Минув місяць. Застуда уклала мене в ліжку на довгі три тижні, а потім татко ще сім днів забороняв мені виходити надвір. А там уже пишно буяла весна. Я жадібно вдихала п'янки її аромати, що заледве просотувалися у вузьку квартиру, наповнюючи мою кімнату. Радісно припавши до вікна, я спостерігала, як вітер ніжно пестить віття весняних дерев, усіяне рожевими, білими, бузковими бутонами цвіту. Пишні, завбільшки як моя долоня, квіти немов загравали з хазяйновитими бджілками, які так монотонно і заспокійливо дзижчали над ними. Весело щебетало різноманітне птаство, а небесна блакить набирала порцелянової прозорості. Весна – це не народження нового життя, а повернення втрачених за довгу зиму прав. Мені часто хотілося плакати, коли в серці починала жевріти надія на краще, – якщо в природі усе змінюється, то, можливо, й болі мене облишать? Напевно, хтось скаже, що це наївно, але хіба надія не є наївністю у своєму абсолюті? Щодня я прокидалася з думкою, що переродження близьке.

Дарка навідувалася до мене кілька разів на день і приносила, мов сорока на хвості, останні міські новини. Казала, що місто дедалі більше запруджують чехи. Уперше вони з'явилися тут у березні, а нині їх уже понад тисячу. «А все через повстання чехословацького корпусу», – надаючи своєму обличчю розумного вигляду, говорила мені Дарка. Я тихенько посміхалася, слухаючи міркування служниці про політичні перипетії нашого непевного часу. «Ось ходять вони такі похнюплені, як неприкаяні. Всі як один в одностроях, а в очах така печаль! Ніби образив їх хтось, їй-богу», – примовляла Дарка. «От же серце жіноче: хоча й страшисться чужоземця, а все одно сповнене жалю, бо зіткане зі співчуття», – думала я, слухаючи Дарчині теревені. Як стало відомо, більшовики були страшенно невдоволені прибуттям чехів. Совети спробували їх витіснити, та де там! На Владивосток насувалися зміни, утім, досі ніхто не розумів, які саме.

Іноді до нас навідувався Половко. Я чула їхні з татком голоси, коли вони перемовлялися у вітальні. Дивно, але батько чомусь не витурював Андрія Дмитровича, не лаяв його на всі заставки, а тільки гримів своїм розкотистим басом про те, що життя стає дедалі більш непередбачуваним. Напевно, те, що здавалося ознакою часу, стало і нашим прокляттям: кожний наступний день міг принести нам те, чого ми чекали найменше. Не знаю, чому раптом татко став прихильніший до більшовицького слідчого, але здогадуюся,

що саме він був тим рятівником, що завадив мені тоді зустрітися з неминучою, здавалося б, смертю.

Одного разу Андрій Дмитрович з татком зайшли до мене в кімнату – привітатися, та я, вдаючи сплячу, прилягла на ліжку з розгорнутою книжкою. Цей маневр удався: татко з гостем тихенько пошепталися і вийшли геть, не турбуючи мій сон. Я ж залишилася на самоті зі своїми думками і ще довго лежала з заплющеними очима, дослухаючись до власного дихання, позаяк ритмічність і є основним механізмом життя. Адже хіба наше існування – це не постійно повторювана буденність? А зачаття людини – хіба не повторюваність рухів? І що тоді буття, як не сценка, що розігрується щодня майже без змін?

Дні тяглися повільно. Татко заходив, намагався заводити зі мною мову, але мені зовсім не хотілося відкривати йому свою душу.

– Що ти, дочко, усе німуєш? – казав мені батько.

– А відколи здержливість стала гріхом? – питала я.

– Та ти ж он яка похмура весь час, а жити ж якось треба, – лагіднішав татко.

– Якщо робити все, що треба, голова може луснути, – намагалася я шпигнути батька.

Відтоді, як я вижила, мені хотілося будь-яку істоту, що траплялася мені в житті, лише жалити словами, уражати в саме серце уїдливими фразами, хльостати ляпасами образ.

– Ти б полежала, відпочила. – Батько намагався виявляти турботу, що було йому так невластиво.

– Ляжу, коли настане мій час, – відрубала я.

– Ти занадто сувора до себе, хіба не бачиш? – вів далі він.

– Те, що я бачу, нікого не стосується, – заявила я.

Татко подивився на мене, глибоко зітхнув і пішов. Звук його важкої ходи ще довго було чути з коридору – мабуть, він був спантеличений моєю поведінкою, але списував усе на втому та мою надмірну вразливість.

Того вечора я довго не могла заснути. Мені думалося, що я нестерпна, пропаша жінка, коли дозволяю собі так грубіянити. Але прикра несподіванка була ще й у тому, що, завдаючи людям ран, я раптом зрозуміла, що живу. Це відчуття надавало дивним чином сили, особливо коли нічого більше мені не залишилося. Я була як та замкнута скринька, в якій залишився ключик, але замочок зламався. З кожним днем я ставала дедалі жорсткішою до людей, тим часом як моє серце – м'якшим. Дивовижний парадокс, який я не могла пояснити.

За два дні, коли ми, як завжди, були з татом у ідальні, несподівано в проході з'явився наш доморощений камердинер Ванько і зараз же, без будь-якої підготовки, гучно оголосив: «Прийшли!»

Татко рвучко обернувся, бо сидів до нього спиною.

– Кого ще принесло?! – спитав він, лиховісно насупивши брови.

Але Ванько встиг тільки видихнути: «Ось». У цьому парубковому короткому відгуку, здавалося, умістився весь його відчай, а з темряви коридору стрімко вилетіло, ніби ним стрілено з гармати, тіло Андрія Дмитровича. Здалося, що він утікає від гонителів – так хутко постав перед нами в ідальні.

– Доброго ранку, – привітався з порога.

– І вам доброго здоров'я, – досить привітно відказав татко, що на нього було несхоже.

– Вибачте, що я так рано, але я до вас у справі, – сказав Андрій Дмитрович.

– У якій, дозвольте спитати? – поцікавився батько. Але одразу ж, спохватившись, запросив гостя до столу. – Прошу до нас на чай.

Гість радо погодився приєднатися до нашої трапези. «Що ж, давненько ми такого не чували», – подумала я, не підводячи на гостя очей. Андрій Дмитрович довгенько вмощувався за столом, аж поки увійшла Дарка, запитала, чого він бажає, і, почувши коротку відповідь, подалася на кухню. Кілька хвилин за столом усі почувалися ніяково, мовчали.

– Тож дозвольте поцікавитися, що вас привело цього разу? – татко нарешті перервав мовчанку.

– Мені хотілося б завершити дії щодо інциденту... кхм... з вашою донькою, – ледь затинаючись, промовив Андрій Дмитрович.

– Он як, – лукаво усміхнувся татко.

Я нарешті підвела очі на гостя – оце так так! Такого я ще ніколи не чула від свого батечка. Що таке? Чи не вирішив він, бува, просватати мене за цього пихатого індика?

Андрій Дмитрович, побачивши, що я звернула нарешті на нього увагу, знічено посміхнувся. Навіть якимось злорадним здався мені цей його посміх, і очиці якось дивно забігали. Він ворухнувся усім тілом, трохи нервово, а я, учувши недобре, теж вирішила й собі в цій оперетці не залишатися на других ролях.

– Авжеж, якщо того вимагають бюрократичні процедури... – твердо мовила я.

Від несподіванки татко, який саме пив чай, мало не похлинувся. Останніми днями я тільки й робила, що грубіянила йому, ображала своєю незлагідністю. Мені хотілося довести всьому світові, що він не правий, тож я зривалася,

кричала, а потім беззвучно плакала у спальні, звіряючи свій відчай подушці. Нині ж раптом так легко погодилася з товаришем слідчим, чим навіть викликала у батька певні підозри, утім, він промовчав.

– Це розважливо з вашого боку, – протягнув Андрій Дмитрович.

Мені кортіло відрубати, що «розважливість і ви – речі несумісні». Та я стрималася, приберігаючи свою жовч на потім. Отже, ми закінчили трапезу, я зібралася, і ми вийшли на вулицю. Там уже стояв екіпаж, візник кутив, дожидаючись, нетерпляче тупав ногою по бруківці, через що перехожим могло здатися, ніби він танцює якийсь чудний танок.

– Прошу сідати, – запросив мене Андрій Дмитрович.

– Мерсі, – на старий французький штиб відказала я.

– Мадемуазель, – раптом і собі бовкнув мій кавалер, ще й галантно подав руку.

– Товаришу, – так само несподівано випалила я, чим явно збентежила свого супутника.

Ми повсідалися, й екіпаж рушив. У місті було помітно зміни. З'являлося все більше приїжджих у військових одностроях, що прибули звідкись із Сибіру: білі, чехи (особливо багато), навіть залишилися бельгійці, котрі втікали з України на свою батьківщину через Владивосток. Цих чужоземців можна було помітити в бурхливому людському потоці, що вривався струмком у невеличкі завулки, а далі перетікав у річище центральних вулиць, аби нарешті вихлюпнутися натовпом на міський майдан. Нетутешні говірки прорізалися крізь гучне багатоголосся, надаючи звичним тут українській, московській та китайській мовам безлічі незнайомих відтінків. Їхали ми недовго. Я з цікавістю роззиралася навсібіч на звичні пейзажі в незнайомому антуражі. За місяць місто змінилося відчутно. Так само, як і в далекій Україні: звідти долинали звістки про створення української держави з усіма належними атрибутами. Дійшло до того, що до Києва із Зеленого Клину було відряджено депутацію, аби повідомити про бажання Владивостока й інших міст перейти під українську юрисдикцію. Про наслідки цієї затії я не знала – усе, що відбувалося навколо, не зачіпало мене, так, ніби голос історії долинав до мене крізь сторожкий, але міцний сон.

Мій супутник під час нашої подорожі хотів був спитати про мое самопочуття, але я, заглиблена в свої роздуми, лише легенько кивнула – мовляв, поговоримо про все пізніше. Ось і цегляна будівля жандармерії на першому і єдиному поверсі з витріщеними на вулицю вікнами, що нагадувала буркотливого дідугана край дороги. Дах аж посивів під зливами й пружними морськими вітрами. Тиньк на стінах подекуди облущився, з-під нього червоними плямами, що нагадували виразки на старечій шкірі, проступала цегла, – час залишив на будівлі свій глибокий карб. Масивні двері зарипіли, відкриваючи темну пашеку входу: коридор вів углиб, куди, здавалося, увіходять, аби ніколи звідти не повернутися.

Ми пройшли в темряву, звернули праворуч. Мій кавалер знов подав мені руку й повів крізь імлу. Відчувати тепло чиеїсь долоні було незвично для мене. Самотність завжди холодна, тому й заморожує лихо. Самотність не дозволяє

компромісів із сумлінням, адже, коли ти на самоті, тобі й так усе зрозуміло. Самотність не припускає нещирості, адже коли тобі все про себе відомо, навіщо вдавати, грати роль? Самотність – мій порятунок. Коли ми дісталися потрібного кабінету, я вивільнила свою руку. І відчула полегкість.

Ми потрапили до звичайного кабінету царського чиновника. Єдине, що видавало в ньому зміни, – на місці портрета останнього царського губернатора зяяло порожнє місце: квадрат шпалер з простеньким малюнком вирізнявся насиченими барвами на побляклому тлі.

– Сідайте. – Андрій Дмитрович вказав мені на дерев'яний стілець біля столу, а сам пішов до свого робочого місця.

– Дякую, – відповіла я.

Мені все ще хотілося зрозуміти, чому раптом моя скромна персона зацікавила більшовика. Помітивши, що на моєму обличчі буквально написано це питання, Андрій Дмитрович повів далі:

– Вам, мабуть, буде цікаво дізнатися, яка була необхідність везти вас сюди, замість того, аби допитати вдома у присутності вашого батька?

На вродливому, ангельському личку Андрія Дмитровича промайнула тінь занепокоєння.

– Проясніть, коли ваша ласка, – сухувато сказала я.

– Річ у тім, що я мушу повинитися в одному своєму прогріхові, – сказав мій співрозмовник.

– Он воно що! Це в якому? – здивувалася я.

– Усе не так просто, як може здаватися, – здалека почав Половко.

– Видимість дії ще не означає самої дії, – натякнула я йому, аби не тяг сірка за хвіст.

– Якось я подумав, що душевні муки не дають мені спокою. Зрозумійте правильно, ви напевно багато різного чули про мене. Мабуть, вам плели небиліці, розповідаючи щось погане. Люди – пустобрехи, завжди готові знеславити будь-кого. Але я не такий, Тетяно. – Андрій Дмитрович уперше промовив моє ім'я, і мене аж дряпнуло по серцю – так незвично було почути його з уст цього пройдисвіта.

– Я не зрозумію, до чого ви хилите, – спокійно відповіла я, не показуючи свого збентеження.

На подібні розмови я часто натрапляла в моїх нудних романах, зазвичай їм передували рафіновані освідчення в коханні, відтак – герої мали зневажати високі почуття, а далі наставала трагічна розв'язка і чиїсь надії розбивалися вщент. Нудно, панове. Страшенно нудними бувають ці словесні звороти, які – і про це завше відомо наперед – призведуть до того-таки, порожнього результату! Я уважніше придивилася до товариша слідчого: його

обличчя видавало в ньому благородну кров – переді мною сидів аж ніяк не робітничо-селянський нащадок. Його очі, що мить тому сяяли впевненістю, раптом сповнила незвична для чоловіка тривога, що зазвичай з'являється лише тоді, коли не розумієш, як відгукнуться тобі твої ж слова.

– Хочу зізнатися, що я за вами стежив, – видихнув Андрій Дмитрович.

Я повела головою. Такого зізнання від нього я не чекала.

– Стривайте, а чи можу я спитати, навіщо? – Мені хотілося, щоб мій голос звучав якомога грубіше. Раптом мені подумалося, що зараз саме час випустити назовні все зло, що переповнювало мою душу.

– Це важко... – промимрив слідчий.

– А ви спробуйте.

Господи, адже саме в такі моменти, коли серце мое захлинулося від люті, я ладна була волати від щастя – я жила!

– Мені самому подібна поведінка здається безглуздою. Це зумовлено тими... – Андрій Дмитрович затнувся.

– Почуттями? То це ви мене врятували? – Я нарешті озвучила очевидне.

– Так, і в той момент, коли я виніс вас із води... – Знову пауза.

– ...зрозуміли, що маєте до мене почуття, – знову підказала я йому.

– Так, але не подумайте, що я легковажний, – раптом почав виправдовуватися Андрій Дмитрович.

– Саме так я й думаю, – суворо мовила я.

Моя інтонація збентежила слідчого ще більше. На якусь мить я навіть повірила йому, проте недобра слава ловеласа, що, до того ж, продався червоним, спантеличила мене остаточно. Не сказати, що я занадто цікавилася політикою, та все ж найгірше сприймала більшовиків, що зібрали під своє крило всуціль покидьків і всяку наволоч, як раніше (до свого дивного прозріння) казав мій татко.

– Та все ж я вас урятував, – обережно почав наполягати більшовик.

– Та все ж я вас про це не просила, – сказала я.

І зараз же подумала: чи не перегнула я палицю? Половко зробив вигляд, що не почув моїх слів.

– Повірте, кожен потребує захисту, особливо нині, – наполягав слідчий.

– Яюсь сама розберуся, дякувати Богові, маю руки й ноги, – не здавалася я.

– Вже видно, що не розберетеся. Що вас штовхнуло у воду? – Андрій Дмитрович завдавав ударів методично.

Я стрепенулася – тонкі, можна сказати, навіть витончені, але страшенно болючі поштовхи в животі дедалі більше нагадували про себе, адже я намагалася втікати від нав'язливих сигналів, що їх подавало мені тіло. Їхня поява і зникнення нагадували різку зміну погоди – коли ніщо не провіщало біди. Аж раптом хмари обвуглюються, перетворюються на чорні головешки, що нависають над головою: за мить чекай зливи, хоча ще хвилину тому безтурботно світило сонце. Якоись миті мені захотілося розповісти моему дивному співрозмовнику про свої страждання, адже це природна потреба людини – ділитися горем. Проте я, як завжди, змовчала. Що зрозуміє цей пень, який тільки й робить, що волочиться за гарненькими дамочками, любитель швидких перемог? Він так легко може змінювати свою думку, що годі й дивуватися такому стрімкому переходу на бік більшовиків.

– Цього вам знати не обов'язково, – відрубала я.

– Ну чому ж? – Андрій Дмитрович, схоже, помітив мої вагання, тож сподівався на відвертість.

Я навмисно голосно видихнула – мовляв, скільки ще ти чіплятимешся до мене?

– Це справа державної ваги, – я намагалася оджартуватися.

– Он як. Тоді тим паче, – несподівано серйозно відказав слідчий.

Мені хотілося сказати, що спроби його марні, бо таємниця моя зі мною й помре. І я навіть відкрила рота, збираючись висловити своє невдоволення, аж раптом будівлею струсонуло, ніби стався землетрус. Не встигла я нічого сказати, як на моїх очах стіна праворуч обвалилася і звідти в кімнату метнувся стовп диму й вогню. Я впала на підлогу, на мене посипався тиньк, дерев'яне цурпалля, шматки глини, й за мить усе навколо огорнуло непроглядною хмарою. Руки інстинктивно шарили в повітрі, шукаючи бодай якусь опору. Я спробувала зрушити з місця – але куди? Усюди – крейдяна хмара, мов після виверження вулкана. Мені конче треба було відповзти, аж раптом я відчула, що ноги притисло до підлоги важкою шафою, яка налягла мені на стопу.

Це сталося так швидко, що я не встигла навіть скрикнути. Скуте тяжким страхом тіло перестало слухатися.

– Рятуйте! Рятуйте! – загукала я.

– Де ви? – почувся знайомий голос Андрія Дмитровича.

– Я тут, на підлозі, – пробелькотала насилу.

І відчула, як слідчий доторкнувся до мене, а крізь білу хмару порохняви проступив його темний силует.

– Що з вами? – Половко схопив мою долоню.

– Нога. Мене притисло, – прохрипіла я.

Він кинувся до пролому в стіні, спробував зрушити з місця шафу. Я шарпнулася вперед і висмикнула стопу.

– Що сталося? – прошепотіла я.

– Не розумію... Схоже на підрив... – відповів Андрій Дмитрович.

Ще раз сильно бахнуло – другий вибух. Долинули нестямні, страшні крики. Такі звуки можна почути тільки в найстрашнішому кошмарі. Потягло паленим. Гіркий задушливий дим повз, набирався сили і розростався на очах, поки не заповнив усе приміщення. Дихати стало нічим.

– Час забиратися звідси, – сказав слідчий і допоміг мені підвестися.

Крики ставали дедалі голоснішими. Ми зрозуміли, що це поранені волають про допомогу. Але зараз же запахло горілим – пожежа бурхала десь праворуч, з боку вибуху. Андрій Дмитрович потягнув мене за рукав, і я, накульгуючи на вражену ногу, подалася за ним. Та щойно він прочинив двері, звідти шугнуло полум'я. Вогонь жадібно пожирив будівлю, і яскраво-помаранчева пляма у кінці коридору означала те, що лишилося всього кілька хвилин, аби вибігти з колишньої жандармерії, інакше нам не жити.

– Туди не можна, задихнемося! – прокричав Андрій Дмитрович і причинив двері.

Дим прибував. Я притиснула до рота хусточку, щоб хоч якось пом'якшити димну всюдисущу гіркоту. Мій супутник кашляв, намагаючись прикритися коміром піджака. Ми кинулися до вікна, забувши, що воно загратоване. Проходу не було.

– Що робити? – скрикнула я.

І тут – в одну мить, коли, здавалося, світ навколо летів шкереберть, падали стіни, гинули люди, вогонь поглинав на своєму шляху все, до чого міг дістати, вселенський біль запанував навкруги, – я несподівано відчула легкість у тілі. Ті важкі, майже нестерпні поштовхи у боці й животі раптом злилися воедино з навколишнім світом, що розпадався на частини. Мій біль став болем цієї землі, а мені... полегшало! Яке безумство! Що ж відбувається?! Я залякла, спинилася, остовпіла. Мені захотілося залишитися в цій будівлі, охопленій пожежею, бо серед тотального руйнування я почувалася добре. Господи, чи таке взагалі можливо?

– Ходімо ж, – потягнув мене за руку Андрій Дмитрович.

Я розуміла, що залишатися тут безглуздо, але не могла нічого з собою вдіяти: біль залишив мене, і враз страшенно захотілося жити просто тут, у цьому нестерпно пропахлому димом кабінеті слідчого, серед вибухів і вогню!

– Ну ж бо! Ходімо! – вже кричав Андрій Дмитрович.

Та я й далі стояла як укопана. Нарешті він шарпнув мене, зірвавши з місця, і ми рушили до приміщення з проломом у стіні. Вогонь палав збоку, дим проникав усюди, але порятунок, як вважав більшовик, був саме там, у

сусідньому кабінеті. Я насилу пересувала неслухняні ноги, намагаючись, як уперта дитина, без всякої причини затриматися на місці. Ми перелізли через уламки стіни, розсипаної на дерев'яній підлозі. Я зірко вдивлялася вперед, намагаючись розгледіти в задимленій кімнаті темні силуети меблів. Прохід був вільний – ми увійшли до кімнати, в стіні якої з'яяла наскрізна діра, спричинена вибухом. Але раптом зі стелі з тріском зірвався величезний дерев'яний сволок – зачепив по голові мого супутника, збив його з ніг, завихривши клуби пилуги і якогось невагомго, цукрово-чистого порошку, що миттєво огорнув Андрія Дмитровича, і той раптово зник, ніби поглинутий білим мертвотним озером.

Розділ 4. День, який не закінчиться

Це сталося так швидко, що я й оком не встигла моргнути, а вже Андрій Дмитрович пропав під пеленою пилуги. У вас бувало таке: хтось до вас звертається, а ви не чуєте, поглинуті власними думками? Або ви не помітили, як ішли кудись і невідомо чому опинилися в зовсім іншому місці? Або ви – ніби й не ви водночас? Мабуть, то наш розум закликає, як двигун внутрішнього згорання, а тоді враз стопориться й ані руш. Так і я: не знаючи, що мені робити далі, залякла на місці.

– До-по-мо-жіть... – Ледь чутний голос Андрія Дмитровича повернув мене до реальності.

Борсаючись під купою уламків дощок, що впали зі стелі разом зі сволоком, Андрій Дмитрович марно намагався підвестися.

– ...о-жі... – силкувався слідчий зрушити важку балку.

Я спробувала налягти на перекриття, силкуючись його скинути, але це мені не вдалося. Треба було якось допомогти потерпілому, але як? Думки роїлися в моїй голові, але спасенної не знаходилося.

– Я не можу, нічого не можу! – розпачливо гукнула я.

– Як... ви... що... – стогнав він, намагаючись усвідомити, що відбувається.

– Цей бісовий сволок такий важкий, ніяк не можу його зрушити! – Я була у відчаї.

– Не можете? Як? – Поранений Андрій Дмитрович задихався – ядучий дим стелився по підлозі.

– Ось так! – Я не стримувала емоцій, зневірившись змінити бодай щось.

– Тоді... Тоді зіпріться на його край... А я сам спробую зрушити, – прошепотів слідчий.

Я роззирнулася по кімнаті. Справді, з тіла мого супутника балка звисала одним своїм кінцем: мені досить було тільки на неї натиснути, аби змістити

центр тяжіння сволока, щоб піднявся протилежний кінець. Мені це вдалося, і Андрій Дмитрович, напружившись, нарешті скинув тягар із себе. Дим дедалі густішав, дихати ставало майже нестерпно. Я допомогла слідчому підвестися – у нього була глибока рана на голові, з якої на обличчя струменіла кров, перетворивши його на страшну червону маску. Це було жахливе видовище – заюшене лице з одним набряклим, посинілим оком. Друге залипло від крові, й поранений заледве міг розплющити його.

– Треба вибиратися звідси! – нагадала я про очевидне.

Господи, ну чому, коли трапляється халепа, на думку спадають самі лише банальності? Я мимоволі відчула свою подібність із героїнею тієї книжки, яку все не могла дочитати: персонажі там завжди говорили те, що треба було сказати.

– Спробуймо через вікно, – прохрипів Андрій Дмитрович.

– Га? Що? – не розчула я.

– Вікно, – простогнав поранений.

Він ледве стояв, обіпершись руками в стіну, на щось більше не мав сили. Неможливо було скористатися й вікном у задній двір, що також виявилось загратованим. Я на мить притулилась до шиби, немов намагаючись вдихнути свіжого повітря, від якого відділяла нас прозора перешкода. Здавалося, ось вона, воля, досить лише простягти руку. Мені здалося, ніби я бачу на вулиці силуети з юрми роззяв, що край дороги дивляться на палаючу будівлю. Люди, хто-небудь, рятуйте! Як же до них достукатися?

– Що там? – почувся голос слідчого.

– Грати скрізь, немає виходу! – відчайдушно скрикнула я.

– Спробуйте розбити шибку... – наполягав Андрій Дмитрович.

Я роззирнулася. Поруч не знайшлося нічого, крім важкого, дубового стільця. Мені вдалося підтягти стілець до вікна, але підняти його я не змогла. У відчаї підбігла до столу, схопила з нього перше, що трапилося під руку – маленьку статуетку, й пожбурила нею у вікно. Брязнула шибка, розлетівшись посередині, її скалки порснули врзнобіч, і кілька з них боляче встромилися мені в долоню. Від несподіванки я скрикнула, налякавши свого супутника, який не бачив, що сталося, і теж скрикнув. Від шоку я похитнулася і впала долі.

Як же нам вибратися з охопленої вогнем будівлі? Дим валував від вхідних дверей, просочувався крізь щілини. Полум'я жадібно тріщало в коридорі, поглинаючи все на своєму шляху. І я, та, що зовсім недавно бажала померти, тепер, коли біль відступив кудись на край моєї свідомості, послабшав і вже не так дошкуляв мені, страшенно прагнула жити!.. Кров нуртувала в моїх жилах так буремно, як ніколи в житті. Дивно, я ще жодного разу не була такою спокійною, як тепер. Мозок холодно прораховував усі можливі ситуації, і виходило, що нам вочевидь судилося загинути. Марно кликати на допомогу: ніхто не увійде в палаючу будівлю. Марно вибігати в коридор, там напевно задихнешся. Повертатися назад, у кімнату слідчого, сенсу теж немає

– там так само заграбовані вікна. «Отже, ніщо не врятує нас», – говорив холодний розум. «Надія завжди сподівається на краще», – заперечувало мое серце, сповнене жаги до життя. Раз, два, три. Усі варіанти прогашні.

Зарипіла покрівля над головою. Вогонь гоготів, нахабно ширився дахом, поглинаючи крокви, бантини, сволюки. Ось уже зі стелі посипався тиньк, поставши між нами запорошеною хмарою. Це кінець. День, який триватиме вічно, позаяк він, здається, стане останнім у нашому житті.

Спробувавши підвестися, я сперлася на руки, і раптом моя долоня намацала на підлозі якусь залізяку. Придивившись, я зрозуміла, що це скоба, ймовірно від ляди, що нею прикрито лаз до підвалу. Хто там чи що – зараз мені було байдуже.

– Допоможіть мені! Сюди! – заволатала я.

– Що? Що таке? – зараз же почувся голос Андрія Дмитровича.

– Хутчіш! Ми ще можемо встигнути! – Я намагалася підняти важку ляду, але сил бракувало.

Нетвердою ногою підійшов поранений слідчий. Було помітно, що пересувається він майже напмацки – одне око зовсім заплигло, а на другому запеклася кров.

– Берімося за скобу! – Я кричала так голосно, що не почути мене було неможливо.

– Де вона, де? – Половко присів, намагаючись намацати залізне кільце.

– Та ось же! – Я допомогла йому, і наші долоні відчували металевий холод.

Те, що під нами вхід до підвалу, сумнівів не було, адже попри пекельну спеку від полум'я пожежі, що вирувала навколо, метал під нашими руками залишався прохолодним. Удвох ми насилу підважили ляду, і перед нами відкрилася чорна паща лазу, що вів у підземелля. Що там? Суцільна пітьма. Часу на роздуми не залишалося, тому я стала на сходи і ступила вниз.

– Ходімо. Однаково у нас немає інших варіантів! – знову прокричала я, хоча мій супутник був зовсім поряд.

Андрій Дмитрович послунав мене і, шойно прошмигнувши в черево підвалу, причинив за нами ляду. Мої очі довго не могли призвичаїтися до пітьми й розрізняли лише згустки непроглядного мороку. Я обережно спускалася сходами, виставивши руки вперед.

– Це архів. Я зовсім забув, що він тут. – Знайомий голос у густій, мов смола, темряві нагадав мені, що я не сама.

Я обернулася, але нічого не побачила. Суцільний чорний моноліт.

– Ми тут не задихнемося? – спитала перше, що спало на думку.

- Не знаю. - Голос у п'їтьмі був не надто впевненим, навіть у своєму незнанні.

- Звучить обнадійливо, - я тихенько всміхнулася. Сарказм - кращі ліки від лиха.

Нагорі почувся чийсь крик - поглинутий товстим перекриттям над головою, він докотився до нас лише глухим відлунням.

Андрій Дмитрович застогнав, важко осів на втрамбовану земляну долівку. Його стогін у цьому закритому просторі був єдиною ознакою життя.

- Чи можу я вам чимось допомогти? - Дурнішої фрази годі й придумати, однак тепер саме ці слова здалися мені доречними.

- Як це дивно, - повільно мовив мій візаві.

- Що саме, Андрію Дмитровичу? - спитала я.

- Те, що ми з вами опинилися тут. Та ще в таких обставинах, що їх я не зміг передбачити, - сказав Половко.

- Було б дивно таке придумати, - погодилася я.

- Саме так. Життя щедre на сюрпризи, коли очікуеш від нього передбачуваності, - промовив він.

На якусь мить розмова урвалася. Тиша запала дивна, напружена. Приглушені звуки пожежі долинали здалеку, ніби з іншого виміру, відокремленого від нас не товщиною перекриття, а заляганнями просторово-часових шарів, - ми ніби зненацька потрапили в інший час. Я й надалі внутрішньо почувалася умиротворено-спокійною, ніби була в себе вдома. Аж раптом згадала про батька: як він, чи дізнався, що зі мною? Чи послав Ванька на пожежу, чи приїхав сам? На цю думку серце мені здригнулося, стало шкода саму себе. Я навіть уявила: ось я небіжчиця, лежу в труні, на білому лискучному атласі. Як журливо голосять наді мною бабки-тужильниці, ніби їх катують. Татко стоїть поряд, не зводить очей із мого мертвотно-блідого обличчя з виразом навіки застиглого подиву - яка ж нагла й безжальна смерть! І вся марнота марнот віднині так далеко, і залишається лише вічний супокій, адже земний шлях мій скінчено...

- Тут має десь бути гасова лампа, я пам'ятаю, бо кілька разів спускався сюди. - Голос Андрія Дмитровича урвав мої жаскі фантазії.

- Таж темно, хоч в око стрель, де її шукати? - спитала я.

- Стривайте-но, у мене є сірники. Але, чорт забирай, ніяк не можу згадати, де та клята лампа! - вигукнув Половко.

Він пошарив по кишенях, нарешті я почула, як черкнув сірник, і в підвалі заблимав мерехтливий вогник, вихопивши з темряви шерехи полиць із теками і стосами паперів по три-чотири на кожній; стілець і маленький столик, а на ньому - ту таки гасницю. Я взяла сірники у свого товариша по нещастю, напмацки пройшла до столика, засвітила лампу. Нагорі щось гримнуло. Дим

легенько струменів крізь вузьку продухвину, утворюючи маленьку хмарку, що кружляла під нещільно зачиненою лядою підвалу, утім далі не проникала. Це викликало у мене невиразний здогад, що десь мав би бути вихід, але де ж його шукати?

Я піднесла лампу до Андрія Дмитровича – дивитися на нього було тяжко. Кривава маска на обличчі перетворювала його на театрального актора з якоїсь містичної драми. Сорочка, піджак, навіть штани на ньому – усе було закривавлене. Я відірвала смужку від своєї сукні і приклала йому до рани. Тканина зараз же просочилася кривавою вологою. Половко уважно стежив за тим, як я намагаюся його доглядати.

– Треба б промити рану, – повчально мовила я.

Вигляд крові, попри всі мої намагання стриматися, все ж викликав спазм, і я відчула, як до горла підкотила блювота. Закашлявшись, я відсунулася. Раптом прийшло усвідомлення, що я в підвалі, поряд мене – скривавлений поранений чоловік, нагорі нуртує полум'я пожежі, і, не приведи Господи, ми тут або просто задихнемося, або – в гіршому разі – згоримо живцем. Я б назвала це нове відчуття відтермінованим страхом. Мені перехопило дух, і я сіла на долівку.

– Що з вами? – спитав Андрій Дмитрович, помітивши, що мені зле.

– Нічого... Пусте... Минеться... – намагалася я дібрати потрібні слова.

У ту мить мені здалося, що простіше було б зараз знепритомніти й отямитися потім, пізніше, коли все скінчиться. Водночас я ніби відчула на своїх плечах тягар минулих годин і подій, що їх годі було передбачити навіть у страшному сні. Я поступово осягала розумом безвихідь ситуації, що вже виходила за межі просто фатальної. Підвівшись, я присіла на краєчок стільця.

Ми знову помовчали. Дим усе прибував. Нагорі щось падало, гриміло, хоча тут, у підвалі, що був досить глибоким, відчувався приплив свіжого повітря. Варто було дослідити дальній кут, але вставати зовсім не хотілося. Андрій Дмитрович ворухнувся, зашарудів, щось дістаючи з кишені.

– Що ви там шукаєте? – спитала я, спіймавши себе на думці, що в підвалі стало по-домашньому затишно.

Пожежа палахкотіла десь нагорі, а тут було ще доволі вільготно і прохолодно. У ніздрі набилась пилюга, дихати кислим букетом плісняви було важко. Ми ніби поринули в інший світ, наповнений затхлим духом підземелля. Видимість безпеки зробила свою справу – я трохи заспокоїлась, подумавши, що в цьому місці вогонь нас не дістане.

– Свого нотатника, – трохи побарившись, відповів Андрій Дмитрович.

– Ну ви, їй-богу, знайшли час. І що ж там?

Надмірна цікавість колись таки вилізе мені боком.

– Так... Збираю різні історії, – з протягом мовив мій співрозмовник.

– Он як? І які, дозвольте спитати? – Мені стало по-справжньому цікаво.

– Життеві, – вів далі слідчий.

Нарешті він знайшов свого блокнотика, переконався, що з ним усе гаразд, і поклав назад у внутрішню кишеню.

– Гм. А я там є? – мені притьмом кортіло дізнатися, адже про мене ще ніхто ніколи не писав.

– Може, е... А може, й нема.

Мені здалося, що крізь яскраво-червону маску на його обличчі враз проступила глузлива усмішка.

– Інтрига – подруга знегод і жалю, – бовкнула я перше, що спало на думку.

Не пам'ятаю, звідки в моїй голові взявся цей вислів. Можливо, я його вигадала, а може, десь вичитала. Але в ту мить він здався мені найбільш доречним.

– Ваш батько добре подбав про вашу освіту.

Відчувалося, що Андрій Дмитрович не знає, що мені сказати.

– У чомусь подбав, а в чомусь я й сама постаралася. – Я вже повернулася до своєї звичної – колючої – манери спілкування.

– Можливо, колись, іншим разом, я вам усе розповім, – раптом сказав Половко.

Мене ці слова неабияк зацікавили, позаяк я завжди вважала, що його мотиви для мене цілком очевидні, радше навіть сказати, прозорі, як скло. Але тепер він заговорив так таємниче, що геть спантеличив мене.

– А чом би не розповісти заразівськи?

Навіть незважаючи на обставини, дівоча цікавість брала гору.

Андрій Дмитрович мовчав. Світло лампи освітлювало тільки частину його обличчя, решта потопала в темряві, і через це мені знову здалося, що він глузливо посміхається. От же негідник! Погратися вирішив зі мною. Мені захотілося відповісти так, щоб дошкулити йому чимось особистим, але на думку спадали тільки милі й привітні слова. «Стривай-но. Так далеко не поїдеш. Знову станеш ніжною дамочкою, а далі – пиши пропало!» – дорікнула я собі.

Підвівшись, я поглянула на стелажі з архівними справами про різні злочини й правопорушення. Взяла до рук пухку теку з аркушами, що не вміщалися в ній, на обкладинці виразно значилося: № 1977. І великими літерами вгорі: «Секретно». Внизу дрібніший напис: «Справа про участь малоросів у поширенні злочинних ідей». Гм, дивно, таке формулювання мені ще ніколи не траплялося на очі. Я розгорнула теку, але аркуші в ній виявилися списані

дрібним почерком, і при слабкому освітленні лампи я мало що могла розгледіти. Якісь фото, документи, виписки й акти – усе це утворювало чималий стос паперів із чийогось дізнання.

– Ви не знаєте, що це? – спитала я в Андрія Дмитровича, показуючи йому теку.

– Не розумію, про що ви? – Половко підвівся й ступив кілька кроків, урятувавшись таким чином від неминучої смерті.

Бо саме тієї миті згори просто на ляду підвалу впали такі важкі уламки, мабуть, охопленого полум'ям даху, що проломили блаженські дошки, вони й собі зайнялися й обвалилися просто в підземелля, здійнявши стовп диму. Задушливі клуби його враз заповнили замкнутий простір нашого підземного укриття – дихати стало незмога. Узячому проломі язика полум'я, що вирувало вгорі в кімнаті над нами, загрожували хутко перетворити досі безпечний підвал на задушливе вогняне пекло.

– Давайте сюди! – Андрій Дмитрович уже оговтався й подав мені руку.

– Що?! – скрикнула я істерично.

Усе раптово змінилося – ми гинули. Замість милих розмов – горіти нам живцем. Замість раю – вогняне пекло.

– Допоможіть мені. – Слідчий, який ще хвилину тому сидів геть знесилений, раптом виявив несподівану жвавість, зняв піджак, подав його рукав мені. – Накидайте!

Ми разом спробували накрити жаристу дровиняку, аби перекрити доступ ідкому димові. Та не надто цупка тканина скоро затлілася, лише додавши чаду. Згори знов посипалися палаючі головешки, і тепер жодні хустки не могли б нам допомогти. Конче треба було діяти, але шляхів для порятунку ми знайти не могли – на дерев'яних сходах теж лежали тліючі бруси, від яких щаблі неминуче мали скоро зайнятися.

– Що нам робити? – Мій голос знову сповнився відчаєм.

– Я... Не знаю, – безпорадно мовив Андрій Дмитрович.

Він одсунув стілець, стіл і все, що могло спалахнути, чимдалі від охопленого полум'ям ладу. На щастя, стелажі зі справами стояли віддалік, тож швидка пожежа нам не загрожувала – ймовірнішою була загибель від задухи.

Я закашлялася. Голова мені паморочилася, я відчувала, як мішаються думки, захотілося впасти долілиць і просто чекати свого кінця. Я зажмурилася – завжди мріяла відійти у засвіти, не бачачи нічого навколо. Аж раптом Андрій Дмитрович затермосив мене за плече, потягнув за собою. Ми рушили до дальньої стіни і враз – от дивина! – відчули приплив свіжого повітря. Найімовірніше, там був вентиляційний отвір, звідки й надходило повітря з вулиці. Я спрагло ковтала живильний струмінь, припавши до нерівного земляного краю.

– Тетяно Вікторівно, залишайтеся тут. – Уперше Половко звернувся до мене так офіційно.

Не знаю, чи це було викликано нервовою напругою, чи, може, несподівано в моєму супутнику прокинувся кавалер благородної породи, яким він, власне, й був раніше. На ту мить мені було байдуже, хотілося одного – надихатися. Мій сусід зник. Якийсь час було чути, як падають пухкі теки зі справами, що їх він намагався перекинути чимдалі від вогню. Потім він на мить повертався до продухвини – вдихав, затримував дихання і знову відходив. Далі Андрій Дмитрович підніс ближче лампу, яка освітила поверхню земляного бруствера, що відокремлював підвал від товщі порід і граніту. Маленький острівець світла й свіжого повітря в чорному проваллі печери. Полум'я майже не було видно, позаяк його заступав бруствер. Але, судячи з того, як прибували хвилі диму, зовні пожежа все ще вирувала. Раптом я відчула якусь нелюдську втому. Я знову замружилася, цього разу тому, що геть знесилилася... Смерділо горілим, серед згарятини вчувалися соснові нотки – так дерево, помираючи в пожежі, віддавало свій прощальний аромат. Ця мішанина запахів наповнювала підвал, просочуючи все навколо. Я зіперлася спиною в стіну, випростала ноги і спробувала уявити, що все скінчилося. Аж раптом, коли тіло волато про перепочинок, я відчула, як Андрій Дмитрович доторкнувся до мого рукава. Це сталося несподівано, і я не відтрутила інстинктивно його руку, а навпаки – стиснула пальцями гарячу долоню слідчого. І в ту ж мить почувся гучний хвилеподібний звук: обвалилися дошки перекриття над нами, страшно було дивитися на стихію всепоглинаючого гребеня вогню – таким яскравим до болю в очах був цей безжалісний убивця.

Розділ 5. Подорож туди й назад

З Владивостока ми майже не виїжджали. Хіба що іноді я, ще маленькою, супроводжувала татка в його поїздках у село, де мешкали наші родичі. Зазвичай раннього літа ми на світанку виїжджали зі ще сонного міста: з порту долинали далекі приглушені звуки, а поодинокі містяни вигулькували з туману, ніби просочуючись крізь блакитнувато-білий серпанок, що ним шарпав свіжий морський вітерець. Чайки пробивали туманну завісу, прострілювали її, мов кулі, вилітаючи з уранішньої мряки. Тільки собачий гавкіт, що розлягався над містом, нагадував, що воно лише приспане туманом, але все ще живе.

Ми сідали в коляску, візник розкручував батога, хльостав коней, і екіпаж жваво викочувався на околицю міста, аби потім виїхати на путівець. Там нас зустрічало духовите поле з густим запаморочливим пахом квітучих трав. Півники, зозулині черевички, купчаки – їхні аромати насичували повітря, спліталися в шовковисту запашну вуаль спекотного червневого дня. Гарні то були часи. Іноді мені здається, що все хороше відбувалося не зі мною, а я прочитала про це в якійсь книжці, що її назви й пам'ять не зберегла.

Їхали ми довго. Іноді татко велів зупинитися на привал, щоб розім'яти ноги. Тоді я вискакувала з коляски і радо пробігала крізь густий зелений моріг, пірнаючи в нього мало не з головою. Потім я падала горілиць на цю м'яку ніжну перину, розпростерши руки, й дивилася в глибоке небо, яке

накривало мене своєю блакиттю. Очам відкривалася чиста свіжість небозводу, здавалося, вгорі наді мною блищить гладінню блакитнє озеро. У такі моменти життя сприймається як диво й дає тільки насолоду, що розбурхує чуттєву матерію душі. Я почувалася щасливою, хоча в дитячі роки людина ще не знає, що таке щастя.

У селі нас зустрічала батькова тітка баба Настася. Тяжкі роки згорбили цю невисоку, колись зграбну жінку. На голові в неї завжди був синенької барви очіпок або хустка, туго зав'язана під бороду. Пожовкле лице видавало вік, а кругленькі брунатні пігментні плямки на ньому робили бабу схожою на якусь казкову істоту. Важкі, добре помітні мішки під очима свідчили про те, що на долю жінки випало чимало прикросців і лиха, та все ж вона вижила наперекір власній долі. Утім, хіба нині кого здивуєш лихом? Її дебеті руки, жилаві й сильні, розповідали іншу історію – про те, що вона звикла до будь-якої роботи. Баба Настася вдовувала, відколи поховала свого чоловіка, а сталося це раніше, ніж я з нею зазнайомилася.

Ми частенько навідувалися до баби на свята, й вона неодмінно вбиралася в український одяг, з керсеткою, святковою полтавською вишитою сорочкою, намистом з коралів у три разки і незмінним дукачем. Якби ми жили в Україні, навряд чи хтось би зважав на такі родинні зв'язки. Проте тут, на Далекому Сході, навіть найтонші нитки еднали нас поміж собою й багато важили для наших земляків. Тому такі поїздки мали діловий і водночас якийсь духовний сенс.

Село Покровка лежало неподалік Усурійська, але місто ми завжди об'їжджали ґрунтовкою, оглядаючи хіба що околиці. На шляху нам часто траплялися невеликі поселення з рівенькими хатками – іноді мазанками, іноді – брусованими, в житомирському стилі. Але що ближче ми під'їжджали до бабиного села, то більше місцевість нагадувала Полтавщину. Покровка стрічала нас вуличками з ошатних побілених вапном хат, укритих солом'яно. Така покрівля чудово служила господарям десятки років. Двори тут обносили тином з кривого вишневого гілля. На подвір'ях крім хати зводили ще й хлівець чи інші господарські споруди. Квіти в невеликому городику перед хатою тішили око яскравими барвами, під нашим далекосхідним сонцем виростали заввишки з аршин. Маленькі віконця пропускали мало світла, нагадуючи на стінах мазанки окуляри на сухому бабусиному обличчі. Сад з незмінними вишнями та яблунями обсилав своїми пелюстками навесні, ніби пізнім лапатим снігом. Мені щоразу здавалося, що я приїжджаю в казковий світ, такий милий і рідний. Потім, коли я подорослішала, часто думала, що Покровка уособлює всю далеку Україну.

Баба Настася завжди виходила на поріг, ледь зачувши, що ми під'їжджаємо до двору. Вона витирала руки об фартух, бо завжди в цей час куховарила, готуючи частування для дорогих гостей. Потім ми за звичаєм чоломкалися й заходили до двору.

– Що це ти, Вікторе Сергійовичу, зовсім забув свою стару тітку? – беззубо всміхаючись, питалася баба Настася.

– Тебе як забудеш, то ти вві сні примаришся, – широко всміхався татко на ці її легенькі докори.

– Я ж нічого поганого тобі не зроблю, трохи налякаю та й по тому, – не відставала баба.

– То ви всі жінки тільки так кажете.

Батько завжди намагався відбутися від неї жартами.

– Багато ти знаєш про жінок, коли вони й самі про себе часом до пуття розказати не здатні, – відказувала тітонька і смішно мружила очі, щоб показати, хто тут головний.

– Гаразд, гаразд. Веди вже в дім, з тобою і влітку змерзнеш надворі, – осудливо бурчав батько.

Бабуся брала мене за руку, й ми з нею входили в стареньку хату. Погляд від самого порога вабила велика піч, помальована півниками та барвінком. «Це дерево життя, онучко», – казала мені баба, ніжно торкаючись барвистої черені. Потім звертав на себе увагу мисник, на якому баба Настася завжди, як заведено в українських селах, виставляла найкращий посуд. Долівку в хаті було вистелено свіжою соломкою, тож голову одразу туманив дух польових просторів. Якщо заплющити очі й стати посеред хати, то здаватиметься, що ти десь на завітчаному дикими травами пагорбі. У світлиці – пілок-лежанка для дорослих, традиційно застелена рядом і вишиваною постіллю, а біля неї – прилаштована на гак вервечана дитяча колиска. У баби Настасі було двоє синів і одна дочка, але ніхто не дожив до цього часу. Один син помер від тифу, другий – повернувся калікою з Першої світової й незабаром теж помер. Дочка ж подалася десь шукати щастя до Усурійська і невідомо де зникла назавсім. Чи жива вона? Хтозна. Коли не стало й дочки, баба Настася дістала з горища стару колиску, причепила на ще міцний гак, мабуть, її пам'ять змушувала повертати в поле зору предмети, пов'язані з найбільш важливим для неї. Чи є щось трагічніше в житті жінки, ніж втрачене материнство? Чи є більше горе, ніж біль від втрати рідних людей? Якщо родина – це єдиний організм, то втратити дітей – ніби відітнути кінцівку: ногу чи руку. Вічні каліки, сповнені гіркоти і фантомних болів, – ось хто такі люди, яким судилося втратити свою дитину; і баба Настася була однією з них.

Кінець ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию (https://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=65897734&lfm=362673004) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.

